

УДК 378.031.4:315
DOI: 10.18372/2411-264X.15.14406

Ю. Пришуна

БІЛІНГВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК ФАКТОР УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТИВНОСТІ

У статті розглядаються концептуальні теоретичні аспекти білінгвального навчання у вищому технічному навчальному закладі. Проаналізовано особливості розвитку білінгвального орієнтування, як необхідної складової професійної адаптивності.

У статті розглянуто проблеми формування професійної адаптивності як динамічної якості особистості. Крім цього, визначається змістовна характеристика професійної адаптивності та виокремлено шляхи її формування.

Метою статті є розгляд існуючих теоретичних підходів щодо визначення білінгвального навчання, висвітлення особливостей та проблем двомовної підготовки майбутніх фахівців технічного напрямку у процесі професійної адаптивності.

У статті схарактеризовані специфічні особливості послідовність та етапи адаптивності фахівця, окреслені якості, особистісні характеристики, що є професійно значущими і необхідними для успішної професійної діяльності майбутніх фахівців технічного напрямку. Автор обґрунтовує значення формування професійної адаптивності у майбутніх фахівців технічного напрямку у вузі для здійснення конкурентоспроможної діяльності у майбутньому, а також викриває сутність білінгвального навчання що полягає у міждисциплінарному феномені професійної підготовки фахівців.

Тому розглядаючи підготовку майбутніх фахівців технічного напрямку необхідно орієнтуватись на білінгвальне навчання як складової професійного зростання фахівця технічного напрямку, а також створення системи професійних навичок, що дозволяють досягати професійної адаптивності, самореалізації, набуття професійної культури спілкування, готовності здійснювати успішну професійну діяльність на рідній та іноземній мові в умовах міжкультурної комунікації.

Ключові слова: білінгвальне навчання; професійна адаптивність; професійна підготовка, фахівець технічного напрямку.

Постановка проблеми та її актуальність. Сучасне суспільство відчуває велику потребу у нових можливостях як для професійної діяльності так і для професійної освіти, в тому числі навчанні іноземних мов студентами технічного напрямку. Саме тому в сучасній системі вищої освіти одним з перспективних розвитків професійної адаптивності майбутнього фахівця технічного напрямку є використання ідей білінгвальної освіти де іноземна мова виступає не тільки як предмет вивчення, але й головним чином, як засіб викладання і вивчення навчальних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив що, незважаючи на те, що білінгвізм не є розповсюдженою категорією в системі сучасної освіти України, його теоретичні основи знайшли відображення у працях таких науковців, як Н. Микитенко, А. Ковальчук, Ф. Моїсеева. Проблемою підготовки фахівців на білінгвальній основі в інших державах займалися Є. Верещагін, М. Михайлов, В. Маккей, М. Певзнер, І. Турман, Н. Шайдарова, А. Ширін, С. Шубін та ін..

Але перераховані дослідження білінгвального навчання не вичерпують всіх особливостей, зокрема, у процесі професійної адаптивності майбутніх фахівців технічного напрямку в наш час.

Мета статті – розглянути існуючі теоретичні підходи до визначення білінгвальної освіти, виокремити особливості та проблематику білінгвального навчання майбутніх фахівців технічного

напряму у процесі професійної адаптивності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Одним із ведучих принципів державної політики в освіті є принцип адаптивності системи вищої освіти щодо потреб якісно нових освітніх послуг, які б забезпечували підготовку майбутніх фахівців на рівні європейських стандартів, формували випускника з європейським типом мислення, культури і поведінки. Саме тому, головна ідея концепції білінгвального навчання полягає в тому, що іноземна мова поряд із рідною мовою може використовуватися як засіб навчально-пізнавальної діяльності з оволодіння спеціальними предметними знаннями в процесі професійної адаптивності майбутніх фахівців технічного напряму.

Вивчаючи проблему білінгвального навчання, як фактор професійної адаптивності, вважаємо за доцільне розкрити поняттєво-категорійний апарат зазначеного напрямку. Так, згідно з морфологічною класифікацією *адаптивність* – це: властивість, необхідна для визначення критеріїв змін; реакція, необхідна для встановлення причин змін; – здатність, необхідна для визначення характеру поточних змін і забезпечення економічної стійкості діяльності підприємства.

Також існує два різних розуміння *професійної адаптивності*: перше, вузьке – пристосовність до умов нової діяльності або спеціальності; друге, широке розуміння – здатність людини до включення в соціальну структуру взаємодії у сфері професійної діяльності. Однією з основних характеристик адаптивності є здатність людини змінювати свій спосіб життя відповідно до нових умов діяльності і своїх реальних і потенційних можливостей (Налчаджян, 2010).

Професійна адаптація традиційно розглядається як частина соціальної. З огляду на це, різні дослідники під професійною адаптацією розуміють пристосування до особливостей обраної професії та набуття професійних навичок (Бондаренко (2003); активну інтерналізацію систем нових ролей, видів поведінки і форм діяльності, що розглядається як керований процес (Маклаков, 2008); активне оволодіння професійною працею, що супроводжується впливом з боку особистості на умови, в яких ця праця здійснюється, і з свідомими зусиллями особистості з оволодіння істотних сторін процесу навчання, цілеспрямованості (Психологическая энциклопедия, 2006). Саме таке її розуміння використовується в нашій статті.

Тому, в найзагальнішому вигляді під *професійною діяльністю* розуміють соціально значиму діяльність, виконання якої вимагає спеціальних знань, умінь і навичок, й так само професійно зазначених якостей особистості. Підготовлений професіонал – це працівник, що володіє поряд з необхідними професійними знаннями, вміннями, якостями, досвідом, також здатністю до самоорганізації, професійного зростання.

З огляду на специфіку нашого дослідження та беручи до уваги зазначену вище термінологію, доцільно говорити про комплексне дослідження проблеми іншомовної підготовки фахівців, здатних забезпечити позитивні зміни в області своєї професійної діяльності і, в кінцевому результаті, у технічній сфері. Це уможливується за допомогою формування у майбутніх фахівців умінь збагачувати знання й досвід, що отримані рідною мовою у процесі професійної підготовки й у подальшій професійній діяльності, знаннями і досвідом зарубіжних країн, що отримуються за допомогою іноземної мови. При вивченні іноземної мови на білінгвальної орієнтованій основі у студентів немовних спеціальностей відбувається формування штучного навчального білінгвізму.

Таким чином, сутність білінгвізма полягає у міждисциплінарному феномені, проблеми якого досліджуються такими науками, як лінгвістика, психолінгвістика, психологія, соціологія, педагогіка. Значний інтерес представляє педагогічний аспект феномену білінгвізма, що полягає в першу чергу в розробці теорії і практики білінгвального навчання і передбачає вирішення цілого комплексу взаємозв'язаних задач.

Другим педагогічним аспектом білінгвізма, виступає категорія полікультурного виховання (Ширін, 1999).

Головною метою білінгвального навчання є досягнення майбутніми фахівцями технічного напряму високого рівня професійної, іншомовної та міжкультурної адаптивності. Штучний білінгвізм визначається володінням двома лінгвокультурними кодами, один з яких засвоєний в умовах спеціального навчання. Штучний білінгвізм може виступати як сформований штучний білінгвізм, тобто демонструє як результат процесу навчання, так і формує білінгвізм.

З позиції вивчення іноземної мови у вищому технічному навчальному закладі у фокусі розгляду зазвичай знаходиться білінгвізм що формується, тобто вивчення еволюції комунікативної особистості людини, що опановує новим лінгвокультурним кодом. Перевага білінгвізму в тому, що по черговому використанні двох лінгвокультурних кодів обов'язково тягне за собою процеси дифузії, інтерференції, трансформації, синергії на рівні мови та культури.

Послідовність становлення білінгвальної орієнтації фахівця, який вивчає іноземну мову,

відображає наступні етапи адаптивності:

- 1) формальна адаптивність акультурації (вироблення у майбутніх фахівців здатності орієнтуватися у явищах міжкультурної дійсності);
- 2) неформальна адаптивність (розвиток рефлексії – здатності до самооцінки – через призму рідної та іноземної мов);
- 3) інтеграційна адаптивність (формування і розвиток здатності спілкування на білінгвальному рівні, умінь інтерпретації предметного змісту текстів за фахом рідною та іноземною мовами з орієнтацією на когнітивний рівень бікультурна мовної особистості та ін.).

Білінгвальність майбутнього фахівця формується на основі розробки і так званої «вторинної мовної особистості» у контексті функціональних і процесуальних вимог змішаного білінгвізму. Тому, формування білінгвальності має враховувати наступне: білінгвальне професійне спілкування здійснюється на офіційному, фактично професійному і неформальному рівні міжособистісних рівнів в рамках комунікативної, перцептивної та інтерактивної складової комунікації.

Зазначені аспекти задають певні якісні характеристики діловим стосункам, у межах яких здійснюється білінгвальне професійне спілкування. Якісні характеристики ділового, білінгвального спілкування задають надалі певні вимоги до особистості фахівця в контексті його здатності успішно долати комунікативні бар'єри: бар'єри розуміння, соціокультурні бар'єри, бар'єри відносин та ін..

Базове поняття концепції – білінгвальне навчання – визначається як взаємопов'язана діяльність викладача і студента, спрямована на вивчення предметів спеціальності засобами рідної та іноземної мов, в результаті якої досягається синтез адаптивного студента, що забезпечують глибоке засвоєння предметного (професійно-орієнтованого) змісту, розвиток професійно-спрямованої мови, формування культури професійного мислення, а також високий рівень володіння іноземною мовою для спеціальних цілей.

Стратегічною метою білінгвального навчання є формування у майбутнього фахівця професійної адаптивності, тобто, втілення сукупності загальнокультурних, міжпредметних і спеціальних професійних знань, умінь, навичок і здібностей за напрямом підготовки (спеціальністю), що забезпечують готовність здійснення успішної професійної діяльності рідною та іноземною мовами в умовах міжкультурного спілкування.

Умовою успішного використання іноземної мови як засобу навчання й засвоєння професійних знань на білінгвальній основі є сформованість у студента базової комунікативної компетенції і певного рівня професійного мислення. При аналізі шляхів реалізації зазначеної моделі навчання у вищій, ми виходили з припущення, що білінгвальна професійно-орієнтована компетенція може бути досягнута при поетапній організації процесу білінгвального навчання.

Розвиток білінгвального навчання нерозривно пов'язаний з проблемою формування білінгвального освітнього середовища у вищому технічному навчальному закладі. Білінгвальні середовище є ключовим моментом ефективного формування комунікативних компетентностей, створює атмосферу, яка сприяє успішній інтеграції в міжнародний освітній простір. Білінгвальні середу освіти значима для реалізації ідеї особистісно орієнтованої освіти, яка передбачає індивідуалізацію освітнього процесу через застосування індивідуального освітнього маршруту для студентів з різними вихідними можливостями, потребами і потенціалом розвитку.

Система і процес освіти у білінгвальному середовищі навчання стає засобом актуалізації та активізації ціннісно-змістовного становлення особистості, допомагає сформувати загальнозначущі орієнтири, ціннісні і змістовні установки, забезпечує самостійність і розвиток відповідальності при обранні життєвої траєкторії. Забезпечення якісної освіти в умовах білінгвального направлення, орієнтує викладачів на створення максимально сприятливого освітнього середовища за рахунок актуалізації потенціалу зовнішніх і внутрішніх ресурсів:

- 1) науково і навчально-методичний ресурс – забезпечення сучасними науково-освітніми і навчальними продуктами викладачів і студентів;
- 2) інформаційні ресурси – розвиток інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі;
- 3) кадровий ресурс – створення умов для професійного зростання та адаптивності викладачів;
- 4) матеріально-технічний ресурс – оптимальне використання і розвиток матеріально-технічної бази вищих технічних навчальних закладів (ВТНЗ).

Настільки складний соціально-педагогічний об'єкт зажадає адекватної за складністю системи управління освітнім процесом і контролю (оцінки) якості з урахуванням специфіки моделі білінгвального освіти.

Для підвищення якості засвоєння професійно-орієнтованого іншомовного навчального матеріалу

і його контролю оптимальної, на наш погляд, є рейтингова форма організації модульного навчання. Інтеграція білінгвального орієнтованого навчання іноземної мови та модульно-рейтинговою технологією навчання у вузі переслідує особливо значущі в наш час цілі навчання, такі як вироблення навичок міжособистісного спілкування, соціальнокоректної поведінки, партнерських відносин, толерантності та ін..

У зв'язку з цим, постають завдання білінгвального професійно-орієнтованого навчання в немовному вузі, а саме:

- 1) формування та вдосконалення універсальних, загальнокультурних і професійних (за напрямом підготовки (спеціальністю) компетенцій студента;
- 2) розвиток здатності, готовності і умінь використання іноземної мови як засобу для отримання інформації за фахом з різних сфер його автентичного функціонування;
- 3) розвиток здатності, готовності і умінь використовувати іноземну мову як засіб професійного спілкування;
- 4) оволодіння предметними професійними знаннями з використанням двох мов;
- 5) розширення інформаційного і освітнього середовища, орієнтація на пізнання багатства світової культури;
- 6) розвиток інтелектуальних здібностей, професійного мислення студентів, їх пізнавальних потреб та інтересів;
- 7) цілісний культуровідповідний розвиток особистості студента, реалізація його особистісного та творчого потенціалу;
- 8) розвиток особистості майбутнього фахівця в міжкультурному та міжмовному контексті;
- 9) активізація студента як суб'єкта освітньої діяльності, суб'єкта міжкультурної комунікації;
- 10) формування та вдосконалення рівня мотивації до оволодіння предметними професійними знаннями і іноземною мовою.

Здійснення зазначених вище завдань вимагає проведення роботи по зміні не тільки самого процесу навчання, а й усвідомлення керівниками та викладачами вузів необхідності впровадження інноваційних підходів для оптимізації і інтенсифікації навчання іноземних мов. Адже поняття «інновація» має змістовне значення не тільки як створення і поширення нововведень, але і як перетворення, зміна в образі діяльності, стилі мислення, який з цими нововведеннями пов'язаний.

У свою чергу, Е. В. Савелло говорить про те, що «результатом підготовки бакалавра технічного університету до професійного білінгвального спілкування є формування його готовності як інтегративної якості особистості, що містить наступні компоненти: мотиваційно-ціннісний (ціннісні орієнтації майбутнього інженера, що визначають професійну спрямованість особистості фахівця, його творчу активність в системі професійної діяльності, професійної взаємодії і спілкування, в тому числі спілкування білінгвального); когнітивний (даний компонент готовності до професійного білінгвального спілкування характеризує особистість майбутнього інженера з позиції його пізнавальної активності і наявності системи відповідних знань); дієво-практичний (обумовлений наявністю певної групи умінь, що дозволяють майбутньому інженеру здійснювати професійне спілкування двома мовами) і емоційно-вольовий (обумовлений розвиненістю емоційних і вольових якостей особистості фахівця)» (Савелло, 2010).

Професійна адаптивність в обох напрямках формується як по горизонтальних рівнях і по вертикальних рівнях. Особистісна адаптивність відображається у готовності особистості до здійснення професійної діяльності рідною та іноземною мовою з такими якостями, як:

- самоаналіз (рефлексія у професійній та мовній сфері);
- прагнення до саморозвитку (потреба у засвоєнні нового у професійній і мовній сферах, корекція набутих знань за принципом зворотнього зв'язку);
- творчість (оволодіння прийомами творчості, ефективною роботою з інформацією);
- системний стиль мислення (вміння визначати цілі і часткове, виділяти головне і другорядне, знаходити сутнісні особливості предметів і явищ);
- здатність поєднувати теорію з практикою у мовленнєвій галузі (використання лексико-граматичних та інших мовленнєвих знань для активної іншомовної діяльності в предметному технічному напрямку);
- здатність інтегрувати іншомовне професійне знання у практичну діяльність рідною мовою і навпаки за принципом інверсії.

У процесі білінгвального навчання майбутні фахівці отримують розвиток взаємопов'язаних компонентів, як: мотиваційний, вольовий, емоційний, гностичний.

Принципи узгодження професійних та особистісних цінностей, творчої взаємодії суб'єктів

освітнього процесу, діалогічного спілкування, самореалізації людини у навчально-професійній діяльності є необхідними умовами ефективного білінгвального професійного навчання та об'єктивно сприяють досягненню внутрішньо особистісної інтеграції. Стимулювання активних розумових процесів іноземною мовою в актуальній предметній галузі дозволяє надати білінгвальні знання особистісний сенс і міцно інтегрувати їх в систему професійної компетенції.

Міжособистісна інтеграція обумовлюється тим, що випускник вищих навчальних закладів набуває комунікативну і міжкультурну компетенції. Тому, формування комунікативної компетенції у професійній сфері є одним із головних завдань білінгвального навчання, організаційні форми якого (діалог, дискусія, презентація, породження тексту, конференція, захист проекту) покликані забезпечити вирішення цього завдання. Тому, міжкультурна компетенція характеризує особистість, відносно вільну у виборі способів осягнення світу, отриманні професійно значимої інформації рідною та іноземною мовами.

Висновки. Одже однією з можливих технологій вивчення іноземної мови в немовних ВНЗ у відриві від мовного середовища є білінгвальне навчання, що здатне забезпечити синтез мовного, предметного і міжкультурного компонентів у процесі підготовки студентів технічних спеціальностей до професійної діяльності, а також стати базою адаптації вищої освіти України до процесів інтернаціоналізації в межах Болонського процесу. Серед перспектив подальших досліджень професійної адаптивності майбутніх фахівців технічного напрямку вбачаємо розробку навчально-методичного забезпечення на білінгвальній основі для такого способу навчання.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

1. Бондаренко І. І. (2003). Проблема професійної адаптації молодого психолога-практика. *Психологія: зб. наук. праць*. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, (21), 256 – 265.
2. Ігнатенко К. О. (2013). Білінгвальна освіта як засіб міжкультурної підготовки вчителя іноземної мови. *Вісник психології і педагогіки : зб. матер. студ. наук. конф.* [«Сучасна іншомовна освіта очима студентів»], (14), К.
3. Ковальчук А. О. (2009). Із досвіду викладання білінгвальних дисциплін майбутнім магістрам у провінційному ВНЗ. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки.* (16), 108-114.
4. Лысенко Ю.Ю. (2009). Адаптация персонала как часть стратегии компании. *Отдел кадров коммерческой организации.* (5), 22.
5. Маклаков А.Г. (2008). *Общая психология : учебник для вузов.* СПб. : Питер, 439–442.
6. Налчаджян А.А. (2010). Психологическая адаптация: механизмы и стратегии. М.: Эксмо, 368 с.
7. Психологическая энциклопедия [под ред. Р. Корсини, А. Ауэрбах].(2006). (2) СПб. : Питер, 1096 с.
8. Савелло Е. В. (2010). *Подготовка студентов технического университета к профессиональному билингвальному общению* : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Ставрополь, 200 с.
9. Санникова О. П. (2009). Адаптивность личности: [моногр.] Одесса: Издатель Н. П. Черкасов, 258 с.
10. Ситняківська С. М. (2014). Особливості впровадження білінгвального навчання у технічних навчальних закладах України. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* (6), 167-172.
11. Шурин А. Г. (1999). Билингвальное образование в Германии: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Великий Новгород, 155 с.

REFERENCES

1. Bondarenko I. I. (2003). Problema profesiinoi adaptatsii molodoho psykholoha-praktyka. *Psykhologhiia: zb. nauk. prats.* K.: NPU im. M.P. Drahomanova,, (21), 256 – 265.
2. Ihnatenko K. O. (2013). Bilinhvalna osvita yak zasib mizhkulturnoi pidhotovky vchytelia inozemnoi movy. *Visnyk psykholohii i pedahohiky : zb. mater. stud. nauk. CONF.* [«Suchasna inshomovna osvita ochyma studentiv»], (14), K.
3. Kovalchuk A. O. (2009). Iz dosvidu vykladannia bilinhvalnykh dystsyplin maibutnim mahistram u provintsiinomu VNZ. *Vykladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky. Naukovi doslidzhennia. Dosvid. Poshuky.* (16), 108-114.
4. Lysenko Yu.Yu. (2009). Adaptatsiya personala kak chast stratehyu kompanyy. *Otdel kadrov*

kommercheskoi orhanyzatsyy. (5), 22.

5. *Maklakov A.H.* (2008). *Obshchaia psikhohyia : uchebnyk dlia vuzov.* SPb. : Pyter, 439–442.

6. *Nalchadzhian A.A.* (2010). *Psikhohycheskaia adaptatsyia: mekhanyzmy y stratehyi.* M.: Эkсмо, 368.

7. *Psikhohycheskaia entsyklopedyia* [pod red. R. Korsyny, A. Auərbakh]. (2006). (2) SPb. : Pyter, 1096.

8. *Savello E. V.* (2010). *Podhotovka studentov tekhnicheskoho unyversyteta k professyonalnomu bylynhvalnomu obshchenyiu : dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.08.* Stavropol, 200.

9. *Sannykova O. P.* (2009). *Adaptyvnost lychnosti: [monohr.]* Odessa: Yzdatel N. P. Cherkasov, 258.

10. *Sytniakivska S. M.* (2014). *Osoblyvosti vprovadzhenia bilinhvalnoho navchannia u tekhnichnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka.* (6), 167-172.

11. *Shyryn A. H.* (1999). *Bylynhvalnoe obrazovanye v Hermanyy : dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01.* Velykyi Novhorod, 155.

Y. Prishupa

BILLING LEARNING AS A FACTOR OF SUCCESSFUL PROFESSIONAL ADAPTABILITY

Summary. *The article deals with the conceptual theoretical aspects of bilingual education in technical universities. Peculiarities of bilingual orientation development as necessary component of professional adaptability are analyzed.*

The article defines the problems of formation of professional adaptability as dynamic quality of personality. In addition, it is defined as a meaningful characteristic of professional adaptability and distinguished ways of its formation.

The purpose of this article is to consider the existing theoretical approaches to the bilingual education determination, to highlight the peculiarities and problems of bilingual training of future specialists of technical direction in the process of professional adaptability.

In the article the specific peculiarities of the sequence and stages of adaptive specialist, delineated qualities, personal characteristics which are professionally significant and necessary for successful professional activity of technical specialists have been characterized. The author substantiated the importance of forming professional adaptability for future specialists of technical direction in the university to carry out competitive activity in the future, as well as reveals the essence of bilingual training that lies in the interdisciplinary phenomenon of professional training of future specialists..

Therefore, considering the training of future specialists in the technical field, it is necessary to focus on bilingual training as a component of professional growth of the specialist in the technical field, as well as to create a system of professional skills that allow to achieve professional adaptability, self-realization, acquisition of a professional culture of communication, readiness and ability to work successfully in the context of intercultural communication.

Keywords: *bilingual education; professional adaptability; professional training; future technical specialist.*